

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 441. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/catalog/gv-1838_599-txt-shoot-idm13048/facsimile.pdf (tilgået 29. april 2024)

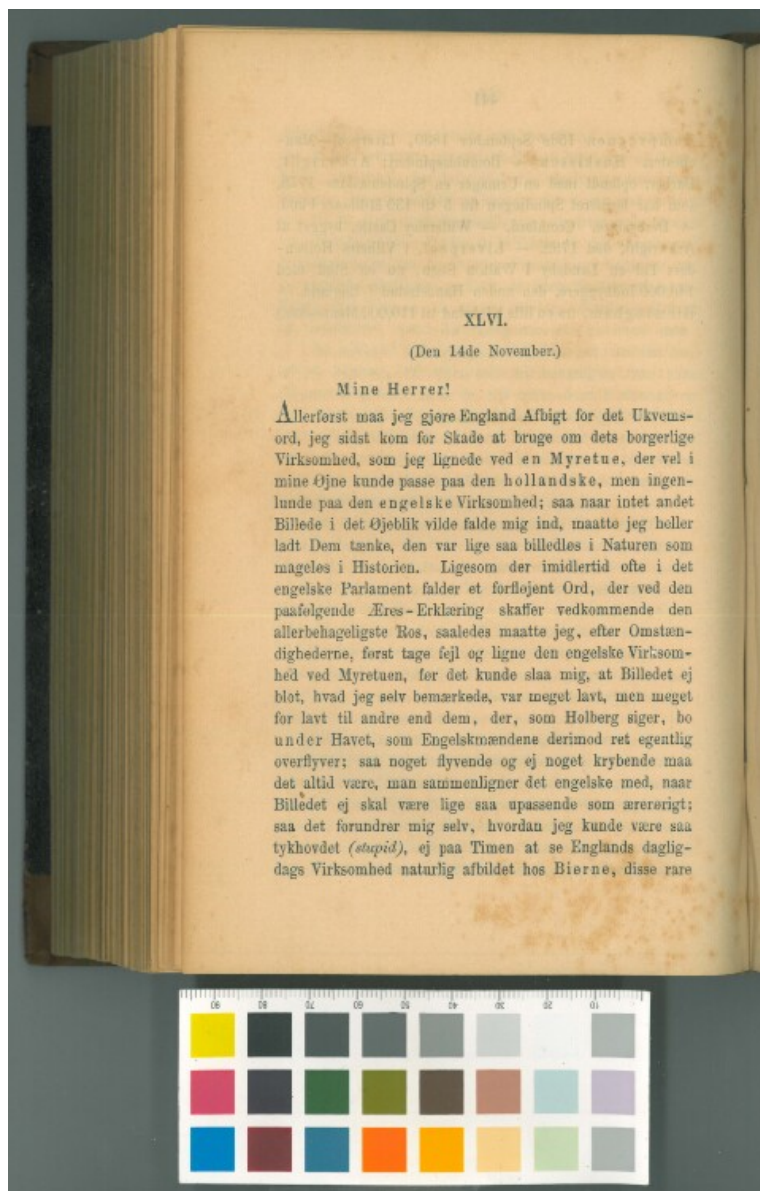
Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Dampvognen 15de September 1830, Liverpool—Manchester. Huskisson. — Bomuldsspinderi; Arkwright, Barber, opfandt med en Urmager en Spindemaskine 1775, som har formeret Spindingen fra 5 til 130 Millioner Pund. — Derbyshire. Cromford. — Willersley Castle, bygget af Arkwright, død 1792. — Liverpool, i Vilhelm Hollenders Tid en Landsby i Walton Sogn, nu en Stad med 140,000 Indbyggere, den anden Handelsstad i England. — Birmingham, fra en lille Kjøbstad til 110,000 Mennesker.)

XLVI.
(Den 14de November.)

Mine Herrer!

Allerførst maa jeg gjøre England Afbigt for det Ukvensord, jeg sidst kom for Skade at bruge om dets borgerlige Virksomhed, som jeg lignede ved en Myrtae, der vel i mine Øjne kunde passe paa den hollandske, men ingenlunde paa den engelske Virksomhed; saa naar intet andet Billedet i det Øjeblik vilde falde mig ind, maatte jeg heller ladt Dem tænke, den var lige saa billedles i Naturen som mages i Historien. Ligesom der imidlertid ofte i det engelske Parlament falder et forføjent Ord, der ved den paafølgende Æres-Erklæring skaffer vedkommende den allerbehageligste Ros, saaledes maatte jeg, efter Omstændighederne, først tage fejl og ligne den engelske Virksomhed ved Myrtaen, for det kunde slaa mig, at Billedet ej blot, hvad jeg selv bemærkede, var meget lavt, men meget for lavt til andre end dem, der, som Holberg siger, bo under Havet, som Engelskmændene derimod ret egentlig overflyver; saa noget flyvende og ej noget krybende maa det altid være, man sammenligner det engelske med, naar Billedet ej skal være lige saa upassende som ærerørigt; saa det forundrer mig selv, hvordan jeg kunde være saa tykhovedet (*stupid*), ej paa Timen at se Englands daglige Virksomhed naturlig afbildet hos Bierne, disse rare

Floer, som jeg fra min Barndom har elsket lige saa meget, som jeg hadede de andre. Ja, m. H., De har sagtens ikke alle været saa fortrolige med Bierne fra Deres Barndom, som jeg, til hvis største Morskab paa den brune Hede det herte, at se dem trække og se dem sværme; men vi véd dog alle, at Bien hæver sig over Myren ej blot ved at flyve, men ved [at den], i det den bygger til sig selv og samler til bedste, tillige arbejder for Mennesket og giver et historisk Udbytte; og netop saaledes hæver den engelske Virksomhed sig over den hollandske eller nederlandske, som ellers i det syttende Aarhundrede var til Dels lige saa udstrakt og i alle Maader lige saa berømt som den engelske i det attende, men frembragte kun umaadelig rige og umaadelig tykke Personer, men ikke et Stortværk, som Verdens-Historien kan nævne, — med mindre vi vil kalde den engelske Virksomhed et hollandsk Stortværk, fordi der først blev Samvittigheds-Frihed i England, da den hollandske Ligegyldighed for alt aandeligt med Vilhelm af Oranien afløste Stuarterne paa den engelske Trone.

Efter denne nødvendige Æres-Erklæring, nødvendig, ikke fordi man jo frit kan sige om England alt, hvad man vil, ligesom man der siger frit, hvad man vil, om al Ting, selv om Rusland, endsige da om Danmark, men nødvendig for Sandhedens og vor egen Skyld, — efter denne Æres-Erklæring vil jeg gaa over til Betragtningen af det aandelige paa Herakles-Oen eller, nordisk talt, i det store Thrudhjem; og Overgangen er let, ikke fra Myretuen, men fra Bikuben, ikke fra den hollandske, men fra den engelske Vindskibelighed; thi hin er dyrisk, men denne menneskelig, og alt, hvad der er søgte menneskeligt, det hører ogsaa Aandens Præg, sjønt det er Haandens Værk, kunde lige saa lidt uden Aand bestaa som oprinde. Det er nemlig, naar man selv har nogen Følelse af Aand, umuligt at se den Dristighed, hvormed Engelskmanden

griber al Ting fat, den Sikkerhed, hvormed han strax opdager, hvorpaa det kommer an, om Foretagendet skal lykkes, og den Udholdenhed, hvormed han stræber at overvinde alle Vanskeligheder, og overvinder dem sædvanlig, — at se dette, uden at føle, man er paa Kæmpeaandens Enemærker, den Aand, hvem ingen Tanke er for høj, naar Mennesket kun kan naa den, som man paa de højeste Bjærgtoppe naar til Skyerne, og hvem infet Storværk er umuligt, før det er prøvet med al den Kraft, Flid og Standhaftighed, som Mennesket har i sin Magt. Og træde vi nu ind i de store Værksteder eller se de stolte Sejlere med Vind og Strøm feje af paa Floder og Have, da behøve vi slet ikke at kunne eftergjøre de kunstige Indretninger eller udgrunde Lovene, de følge, for at slutte os til Aanden af dens Kæmpeværker, slutte fra Virkningen ikke blot til de vidunderlige Kræfter, der ligge skjulte i den stumme Natur, men ogsaa til dem, der ligge os nærmest: i den talende, ja, veltalende, halvguddommelige Menneske-Natur, slutte os til Falkesynet, der opdagede det skjulte, og til Vidskaben, der satte de store Naturkræfter i Bevægelse til velberegne Virkninger, nædte den vildeste og frygteligste af alle Naturkræfter, som Ilden er, til i en forbausende Grad at trælle og at kæmpe for Mennesket.

Ja, m. H., De kunde mellem dem, der saa' lidt af Virkningerne, ikke let høre en Lovtaler over det engelske Maskinvæsen, der selv förstod sig mindre paa, hvad han herved omtaler og ophæjer, end jeg; og det synes ved første Øjekast at maatte gjøre Lovtalen ej blot mistænkelig, men latterlig; men dog er det tvært imod, fordi Virkningen er en Kjendsgjerning, ingen Vankundighed kan gjøre mindre og ingen Vidskab større; og trængte det til noget Bevis, at enhver sandhedskjærlig Tænkter ser sig nødt til at slutte fra stærke Virkninger til store Aarsager, fra Dampmaskinernes tusendfoldige Hestekraft til

menneskelig Storhed og til Nordens Kæmpe-Aand hos Opdagerne, behøvedes der noget Bevis for, hvad der kun kan trænge til at indskræpes, da var min Lovtale et af de gyldigste, fordi den ingenlunde falder mig naturlig, men afvinges mig kun af den indlysende Sandhed. Ja, m. H., jeg har sværmet for meget og faaet Skyld for mere, men hvad jeg ikke en Gang har faaet Skyld for, kan De være vis paa, jeg har aldrig sværmet for, og det er frem for alt Mekanik og Matematik, som jeg baade med Mund og Pen ikke blot har sagt alt det ondt om, jeg vidste, men ogsaa alt, hvad jeg kunde optænke; og De maa ikke tro, at Fysikernes Bandstraale har lammet min Tunge, eller at deres matematiske Prækener har omvendt mig til en Dyrker af Demeter og Kybele, som sukker efter at indvies i deres Mysterier, eller paa bredt Dansk: at jeg nu siger om den stumme Natur, som Bonden om sin kalkunske Hane: •Taler han ikke, saa tænker han des mere, — nej, jeg vil ikke forføre Dem til Overtro: Bandstraalen har slet ikke bidt paa mig, og Prækenerne, som [jeg] ikke gad hert, var fri nok for at røre mig, saa jeg siger endnu som før: jeg er vis paa, at Mekanik og Matematik gjør lige saa lidt noget Folk lykkeligt eller noget Rige blomstrende, som de har gjort eller kan gjøre nogen Sjæl salig; jeg lo lige saa højt ved Universitetet i Cambridge som her hjemme, naar man forsikrede mig, at selv for en dygtig Teolog var Matematikken saa godt som undværlig, og jeg lo højt, naagtet man i England slet ikke holder af, der tales højt, uden i Kirken, eller les højt, uden i Parlamentet.

Det kunde ogsaa godt gaa mig i Morgen, som det gik mig første Gang jeg kom ind i Smedjen paa Gammel-Holm og saa Forhammeren, der gik af sig selv ved Damp, kunde godt gyse i mig endnu, saa jeg saa mig angstelig om, hvor jeg egentlig var: mellem levende Folk eller mellem Trolde og Svartalfer, der gjorde sig usynlige og lod hanské, for jeg vidste det, Hammeren danser paa mit Hoved.

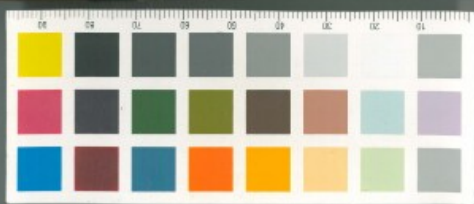
Ja, m. H., alt saadant noget, der ser ud som Hexeri og virker med frygteligt Eftertryk, har for ethvert poetisk Gemyt noget særdeles uhyggeligt, saa jeg maa endnu ordentlig samle mine Tanker, for ikke at kalde det rent Djævelskab, endsiige da for at tilstaa, at alle de Hammere er dog Stumper af Mjølner, som jeg saa godt kan lide, og hartad de eneste virkelige Levninger af den vidunderlige Torshammer, der for et Par Aartusender siden sprang i Stykker paa de haarde Jæstepander. Desuden, m. H., behøver Følelsen slet ikke at være meget poetisk, men blot at være menneskelig, for at indskyde os en vis Gru ved Maskineriet i det store, der ikke blot gjør en Alarm, saa ingen kan høre Ørenlyd, og sværter og steger alt, hvad der nærmer sig det, men gjør Mennesker i Tusendtal, baade store og smaa, til lutter Biting, lutter Appendixer til Maskineriet som Hovedsag og Grundkraft; saa selv de Engelskmænd, der give sig Stunder til at tænke paa andet end at gjøre alt hvad de har i Penge, ser med en hemmelig Gru paa enhver ny Opfindelse og kolossalsk Anvendelse af de mekaniske Grundkræfter, som efterhaanden fortrænge alle de gamle Haandværkere og gjøre dem til blotte Redskaber i Maskin-Mesterens Haand, tankeløse Trælle i Fabrikherrens Gaard.

Turde jeg derfor sætte Matematikken i Kirkens Band og erklære Maskineriet i Rigets Akt og bryde Staven over den engelske Vindskibelighed, som et kolossalsk Bevis paa Aandløshed, da gjorde jeg det gjerne, uden at spørge om, hvad det kunde nytte; men, som sagt, det tør, det maa, det kan jeg ikke, men nødes tvært imod til at beundre den Kæmpe-Aand, der selv i Ørten kan skabe et Paradis, gjøre selv Matematikken, i sig selv den dødeste og tomme af alle vore Kundskaber, til en mageles Spore for levende Virksomhed og til en Løftestang for, hvad der falder selv Kæmpers forenede Hænder for svært. Jeg kan beklage og beklager virkelig, at Nordens Kæmpe-Aand ej

gjør bedre og i Aandens Sprog langt større Ting end disse, beklager, at den engelske Virksomhed stedse mer gaar ud paa, hvad man kalder ren Gevinst, uden at bryde sig om Midlerne, træller for Øjeblikket, uden at tænke paa Fremtiden; men jeg ser daglig klarere, at Grunden dertil ligger lige saa lidt i Virksomheden som i Friheden, men i noget ganske andet, der endnu vilde være langt sørgeligere, hvis man sad med Hænderne i Skjødets og drev slet intet nytigt med Iver og Eftertryk.

Saa længe nemlig Folke-Aanden gjør Kæmpe-Skridt, er den unægtelig paa Benene, og saa længe den øver, hvad Mennesker maa kalde Størværk, er den i sin Kraft; og om da end alle de Kæmpeskridt var Fejltrin, og alle Størværkerne farlige Vovestykker, saa var Livet dog langt bedre end Døden, Kraften usigelig mere værd end Afmagten; saa længe der er Liv, er der Haab om det bedste, Liv kan udrette; og saa længe der er Kraft, kan et Folk, ved en højere Grad af Oplysning, rette sine Fejl og forlænge sine Dage. Naar jeg saaledes ser, hvilke forbausende Fremskridt alt, hvad [der] kan drives med Maskiner og lykkes ved mekanisk Afretning, daglig gjør i Rusland, da formoder jeg, England vil snart indse, det er paa gale Veje, ved at ofre Mennesker i Hundre tusend-Tal til Maskineriet og ved at opløse sine Aands-Kræfter i aritmetiske Størrelser og matematiske Beregninger; og da vil den samme Kæmpe-Aand, som har skabt Maskinerne, ogsaa forstaa enten at tilintetgjøre dem eller at sætte dem i et tjenligt og tjenerligt Forhold til Menneske-Virksomhed og Menneske-Held. Ja, pas De kun paa, m. H., som er saa meget yngre end jeg: om Rusland, hvor Folket staaer saa meget lavere og Daglønnen derefter, ikke snart vil kunne forsyne Verdens-Markedet med alle Maskin-Arbejder i Overflodighed, lige saa gode og langt bedre Kjøb end de engelske; og se saa, om ikke Engelsen, ved at anstrenge sine Aands-Kræfter, bryder sin Virksomhed en ny

Bane, hvorpaa Russen umulig, men, jeg tør haabe, vort Norden, kan følge ham, uden at vi, med vore ringe Midler og beskedne Ønsker, kan vække den veloplyste Havmands Harm og Misundelse! Man kalde det længe nok en sød Drem! thi søde Dremme kan være meget værd, om de end ikke øjensynlig opfyldes, naar de hjælpe os til at vaagne maunte, rejse os rask og med godt Haab gjøre vort bedste.

Nu, m. H., skulde vi træde den engelske Aand lidt nærmere, hvor den kan virke friere og aabenbare sig klarere end igjennem Maskineriet og gjennem de daglige Sysler, Engelskmænd har til fælles med saa mange, Sysler, som alle Vegne maa have det daglige Brød til nærmeste, og des værre har i England alt for ofte Rigdom til sidste Øjemed. Paa denne Overgang komme vi først til Hvalvingen under Themsen og alt, hvad dertil hører: alt det Værk af Menneske-Hænder, der kun betaler sig ved den Fornejelse, det yder, den høje Forestilling, det giver om Folke-Kraft og Rigdom, og den Glans, det derved udbreder over Landet.

Nu at give en Beskrivelse enten af Thems-Tunnelen eller St. Pauls-Kirken eller Westminster-Abbedi eller Englands Hovedstad i det hele, der naturligvis er Folkeandens Mesterstykke i denne Retning, det lader jeg nok være; thi vel har det naturligvis slaet mig, som alle andre, men selv de bedste Beskrivelser af saadanne Ting kjæder mig, og hvor kjedsommelig baade for Dem og mig maatte ikke da saa slet en Beskrivelse blive, som strax vilde vise, jeg er lige saa stor en Døsmer i Bygningskunsten som i Matematikken og Maskinvæsenet, og det er meget sagt. Derimod kan det mere mig, med Bøgerne omkring mig at tilbagekalde Indtrykket, disse Ting gjorde paa mig, og det har De tilladt mig at tro, vil allenfalds ikke synderlig kjæde Dem.

Den berømte Thems-Tunnel eller Undergravning

en halv Mil fra Tollboden, begyndt 1825 og, efter Aviserne, nu snart fuldendt, er jo vist nok et Kæmpe-Værk og, hvad der i England gjør utrolige Ting, saa stor en Sjældenhed, at man selv fra Oldtiden kun har Sagn om et eneste lignende, ved Babylon nemlig, under Eufrat; og selv det har ingen Ting været mod det engelske, thi Herodot fortæller, at man afledte Floden, mens man murede, altsaa kun bygte paa Bunden af Floden; men her bygger man, saa vidt muligt, syv Alen under Bunden, mens Vandet stiger og falder, og Skibene sejle og ankre oven over som sædvanlig, og det er jo usægtelig baade et drojt og et balsbrækkende Arbejde, som alle Folk maa forbydes over, naar det er færdigt, saa man ikke blot kan spasere, men kjøre i Karét gennem Graven, thi den skal være 18 Alen bred og 11 høj; men det Indtryk, Mesterværket gjorde paa mig, var just af det Slags, Beskrivelserne af Babylons og Ægyptens Underværker gjør: Følelsen af en Beklemmelse som levende begravet. (Frankmanden Brunel. — Indbrud af Themsens Maj 1827 og Januar 1828. — Pestluft.)

Glad var jeg, jeg slap op igjen og fik Øje paa St. Povls-Kirken, som, hvad man end ellers kan have at udsætte paa den, dog er et Størværk over Jorden, hvor man ser Dagens Lys. Dette londonske Vidunder er slet ikke den gamle gotiske Bygning af samme Navn, som blev aldeles nedbrudt efter den store Ildbrand 1666, men et Værk af Englands berømte Frimurer, Kristoffer Wren, som, uden at have været i Italien, udkastede Planen og vaagede over dens Udførelse i 35 Aar ved Murmesteren Thomas Strong, med saadant Held, at Povlskirken i London nu i det højeste giver Peterskirken i Rom og Sofiekirken i Konstantinopel lidt efter. Bygmesteren ligger selv begravet her med en Gråvkrift, der kort og godt siger: Spørg du om hans Mindesmærke, saa se dig om! Men det er ikke saa let gjort som sagt, for de store engelske

Kirker, jeg har set, var saa afdelte og indelukkede, at jeg aldrig kunde faa en Oversigt af det hele, saa det eneste, der gav mig en Forestilling om Povlskirkens Størrelse, var en Hejtid, jeg bivaanede i en stor Forsamling af læg og lærd, omringede, jeg tror af en Snees Tusend Børn, amfiteatralsk opstillede, og det var alt sammen under Kuppelen.

Westminster-Abbedi er Kirken med Kongebegravelse fra Slutningen af det 12te Aarhundrede og Digter-Krogen, som vel ikke er meget, indrømmet Shakspeare og hans Kompagni, men dog mer end noget andet af de ny Folk, saa vidt jeg véd, har indrømmet deres Digtere, thi i Roskilde Domkirke ser man slet ikke til vorer, end ikke til Kingo.

Westminster-Hall, Levning af Edvard den heliges Slot; og Underhuset Stefans-Kapellet. Her staa vi da attar ved Parlamentet, og her, hvor Spørgsmaalet er [om] Ytring af Folkeaanden, tør jeg naturligvis ikke aflærdige det, som hvor Talen var om Regeringen; thi at to halve Regeringer ingenlunde udgjør en hel, men er tvært imod saa ufuldstændig, at der maa en hel til, før der kan ske nogen Ting, det ansér jeg for indlysende; men Parlamentet eller Talemødet er heller ikke oprindelig bestemt til at regere, men kun til at udtale Folkets Hjærtens-Mening saa vel om Skatterne som om Regeringen i det hele; og at en saadan Indretning hører til enhver Stat, som skal blive vel indrettet, føler jeg mig overbevist om. Nu er vist nok Englands borgerlige Selskab hverken blevet vel indrettet eller tegner til at blive det i Hast, men det kommer dels netop af, at Parlamentet vilde være regerende i Staden før blot raadgivende, og dels af den besynderlige Smagløshed, der er Engelskmanden egen, og derfor har dog Parlamentet efter Omstændighederne gjort England saa væsentlig en Tjeneste, at det er intet Under, alle Engelskmænd finde, deres Statshistorie begynder egentlig

først med det, altsaa i det 13de Aarhundrede. Vi maa nemlig huske, at England i det 11te Aarhundrede blev indtaget af Normannerne og, saa vidt muligt, forfiansket, saa det var først i Underhuset, Folkets Modersmaal gjorde sig gjældende; og vi maa atter huske, at i den klassiske Latins gyldne Dage, i det syttende Aarhundrede, fortrængte den baade i Tyskland og hos os aldeles Modersmaalet, hvad ogsaa vilde sket i England, dersom ikke Underhuset og de deraf udspringende Valgtaler havde holdt det i Hævd og i Ære og saaledes holdt Folkeaanden i Live, som altid dør og staaer op med Modersmaalet.

Ja, m. H., dette er en dyb historisk Sandhed, som hverken jeg eller nogen i vor Tid kan noksom indskærpe alle dem, der vil høre os; thi hvor Modersmaalet i sin naturlige Sæmpelhed fortrænges fra den offentlige Brug og de dannedes Kreds, dér smides det saa at sige paa Moddingen; thi dér taber det med sin Anseelse og Dyrkelse efterhaanden alle sine højere Udtryk og dermed hele sit aandige Præg og sin bevægende Livskraft: de lærde og dannede stræbe at gjøre en Tankegang gjældende, som er Folket fremmed og lader sig derfor ikke engang levende udtrykke i Folkets Sprog, og Folket kan ikke selv sige, hvad det tænker og føler; og da det dog ej lader sig omskabe, opstaar derved en daglig voxende Misforstand og Spænding mellem Regering og Undersaatter og mellem lærd og læg, som maa føre til voldsom Omvæltning, uden at selv den dog egentlig hjælper.

Til Dels er denne Ulykke sket overalt, hvor Kirke og Skole i Middelalderen latiniseredes, og siden Reformationen kun lidt mindre, hvor Modersmaalet vel indfortes i Kirken, men fortrængtes hartad igjen derfra ved at handlyses fra Skolen, hvor Præsterne dannedes; og selv i England, hvor Parlamentet satte Latinsnakken en uoverstigelig Skranke, fordærvede dog Latinskolen daglig, hvad den ej kunde fortrænge; saa, medens det engelske Kirkesprog er stendødt,

er Parlaments-Sproget halvdødt, saa det er egentlig kun ved de frie Folkemøder under aaben Himmel, hvor de radikaleste Parlaments-Lemmer føre Ordet, man hører Modersmaalet offentlig i sin Kraft, altsaa kun dér, hvor Revolution forberedes og Blodbad laves.

Dog herom vil Taleren, haaber jeg, blive klarere ved Betragtningen af Kirken, Højskolerne og Litteraturen, som jeg nu endelig har naat; og jeg vil kun til Slutning gjøre opmærksom paa, at denne inderlige Sammenhæng imellem Modersmalets Ringegagt, Folkedød og blodig Omvæltning har, som saa meget, sit uforberedelig poetiske Udtryk i Odysseen, hvor vi høre, at i de dødes Rige var det kun Spaamanden Tiresias, der havde beholdt Mælet: alle de andre Skygger var stumme, til de havde drukket Blod; thi saaledes lærer Historien, det var gennem de sidste Aarhundreder trindt i Evropa kun enkelte Skjalde, der som Folke-Aandens fødte Præster var nogenlunde i Stand til at udtrykke sig i Modersmaalet om det usynlige i Hjerne-Kisten og i Hjerter-Kamret saa lyst og levende, at det tiltalte tit Kvinder mer end Mænd, de smaa end de store og de Læge end de lærde, hvad efter Menneske-Naturens Love maa være Tilfældet med al folkelig Tale.

